

ЛИТЕРАТУРА

1. Декер-Фойт Г.Г. Введение в музыкотерапию/ Декер-Фойт Г.Г. – М. – Санкт-Петербург, 2003.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании: 2-е изд. – М., 1973.
3. Баренбойм Л.А. Музыкальная педагогика и исполнительство/ Баренбойм Л.А. – М., 1974.
4. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. – М., 1976.
5. Музыкальное воспитание в современном мире. – М., 1976.
6. Ражников В.Г. Резервы музыкальной педагогики/ Ражников В.Г. – М., 1980.
7. Незанкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия/ Незанкинский Е.В.. – М., 1972.

УДК 37.017.5: 378

ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СТУДЕНТІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Голованова Т.П., к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті проаналізовано зарубіжні і вітчизняні навчальні посібники з соціальної роботи, у яких розглядаються чинники дискримінації, а також технології гендерної рівності в освіті. Досліджено чинники, що детермінують забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі. Розглянуто пропозиції щодо забезпечення гендерної рівності у соціально-педагогічній роботі.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, гендерна рівність, студентство, вищий навчальний заклад.

Голованова Т.П. ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНТОВ В СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье проанализированы зарубежные и отечественные учебные пособия по социальной работе, в которых рассматриваются факторы дискриминации, технологии гендерного равенства в образовании. Исследованы факторы, детерминирующие обеспечение гендерного равенства студентов в социально-педагогической работе. Рассмотрены предложения по обеспечению гендерного равенства в социально-педагогической работе.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа, гендерное равенство, студенчество, высшее учебное заведение.

Golovanova T.P. FACTORS PROVIDING STUDENTS' GENDER EQUALITY IN THE SOCIAL - PEDAGOGICAL WORK AT HIGH SCHOOL / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

Foreign and national scientific works are being analyzed. Discrimination factors, gender equality technologies in education are examined. Factors determining students' gender equality in the social-pedagogical work are considered in the article. The suggestion supporting the students' gender equality is considered in the social-pedagogical work.

Key words: social pedagogical work, gender equality, students, high school.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі обумовлені перспективами побудови в Україні демократичного та громадянського суспільства, правової держави. Згідно з правовою базою країни, найбільш системно і повно положення щодо рівності статей сформульовані в статті 24 Конституції України [1] та в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2], який було прийнято ще у 2005 р., визначив, що «гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства». Але проблема забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі вищого навчального закладу, незважаючи на свою актуальність та практичну значущість, дотепер недостатньо розроблена в науковій літературі. Про це свідчить хоча б той факт, що навіть у дослідженнях соціальної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах України не розкривається окремо гендерний підхід у діяльності студентських соціальних служб, не лише в наукових виданнях, але і навіть у найбільш поширених

підручниках та посібниках, присвячених гендерній педагогіці, немає трактування цього важливого питання [3].

Аналіз останніх джерел і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Показовим у цьому відношенні є навчальний посібник М.В. Фирсова і Е.Г. Студеновой [4]. Згадуваний посібник з теорії соціальної роботи містить розділ за назвою «Сексизм і етнізм як фактори дискримінації людини». У параграфі «Сексизм і антидискримінаційна практика соціальної роботи» дається визначення сексизму [4, 321], розкриваються його соціально-біологічні детермінанти, культурний і суспільний контексти, зачіпається державна стратегія відносно жінок та зайнятості, говориться про необхідність обліку на всіх рівнях соціальної роботи факторів дискримінації за статевими розходженнями [4, 327]. Тут застосовуються поняття нонсексистської соціальної роботи, феміністської практики соціальної роботи, як «усунення всіх форм дискримінації клієнта, зміна системи світогляду й ціннісного відношення соціального середовища його перебування».

Якщо «феміністська практика звичайно пов'язана із проблемою жінок-клієнток, то феміністська ідеологія розглядається ширше, будучи спрямованою на всі види дискримінації — за етносом, віком, класовим розходженням, сексуальною орієнтацією». У підручнику «Соціальна робота: теорія і технології», в четвертому розділі, розкриваються особливості форм та методів соціально-педагогічної роботи з юними матерями. Звертається увага також на те, що попри діяльність соціальних служб, громадських організацій, закладів освіти, що ведуть профілактичну роботу в молодіжному середовищі, поки що відсутня єдина національна концепція формування здорового способу життя за участю організацій соціальної сфери, представників територіальних громад і ЗМІ. Технології соціально-педагогічної роботи з юними матерями трактуються в даному підручнику як ефективний спосіб організації соціально-педагогічної допомоги, спрямований на визначення потреб і розв'язання проблем юних матерів із використанням необхідних соціальних ресурсів на макро-, мезо- та макрорівнях [5, 230].

Ще одним розділом, на який слід звернути увагу в підручнику «Соціальна робота: теорія і технології», є «Попередження насильства над дітьми». У ньому автор вказує, що насильство над дітьми – це проблема, яка завжди існувала і, скоріше за все, ще довго буде існувати у сучасному суспільстві. Існують наступні приклади даного явища, як смерть дітей від голоду, загибель їх під час бомбардувань і обстрілу, міжнародних конфліктів, убивство в таборах біженців на побутовому ґрунті. Нерідко й такі форми, як торгівля людьми, залучення до жебрацтва, проституції, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага до потреб та інтересів дитини [5, 274].

У навчально-методичному посібнику «Соціальна та гендерна справедливість і рівність у програмах професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів» висвітлюються особливості впровадження концепції соціальної і гендерної справедливості і рівності у професійно-технічній освіті, узагальнено міжнародний, а саме, канадський та український досвід щодо законодавчого та нормативно-правового забезпечення концепції соціальної та гендерної справедливості і рівності в контексті надання рівних можливостей для учнів з функціональними обмеженнями, жінок, інших вразливих груп для отримання необхідної професійної підготовки та покращення власного соціально-економічного статусу [6]. За результатами аналізу ми можемо підвести підсумки, що наукові дослідження, навчальні посібники з соціальної роботи тільки починають створювати базу, необхідну для достатнього рівня методичного забезпечення гендерної рівності.

Водночас, аналіз існуючої практики вищих педагогічних навчальних закладів, проведений провідними спеціалістами вітчизняних гендерних центрів (Т. Говорун, Н.Городнова, О. Кікінежді, В. Кравець та ін.), переконливо засвідчив, що викладачі, не володіючи гендерною концепцією, відтворюють гендерну нерівність і, відповідно, сприяють, хоча й неусвідомлено, відтворенню традиційних стереотипів у суспільстві. Отже, попередній аналіз сучасної літератури свідчить про те, що в науковому плані проблема реалізації прав і можливостей, зокрема процесуально-процедурних механізмів забезпечення гендерної рівності, на сьогодні потребує свого вирішення. На цій підставі можна стверджувати, що в умовах трансформації українського суспільства необхідні більш глибокі дослідження механізмів забезпечення гендерної рівності в соціально-педагогічній роботі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Отже, мета статті - визначити ті чинники, що детермінують забезпечення гендерної рівності у вищому навчальному закладі. Дослідження цього питання дозволяє стверджувати, що, по-перше, забезпечення гендерної рівності є однією зі складових такого фундаментального поняття, як демократія та освіта. Але протягом багатьох десятиліть навіть не порушувалось питання щодо інтеграції гендерної тематики в рамки інших дисциплін вищого навчального закладу.

По-друге, за своєю суттю, гендерна рівність — одне з ключових, масштабних, багатогранних і визначальних ідеалів і завдань у житті людського суспільства. Соціально-педагогічна робота, маючи свої засоби забезпечення гендерної рівності у вищому навчальному закладі, має спиратися на велику кількість сфер і галузей гендерного знання, включаючи політологію, правознавство, соціологію,

філософію гендеру, а також гендерознавство, гендерологію, гендергетику, історію гендерної педагогіки, гендерну педагогіку, гендерну психологію тощо. У цій ситуації і методологія забезпечення гендерної рівності студентів повинна виходити з міждисциплінарного підходу.

По-третє, має враховуватися той факт, що гендер створюється передусім через систему міжлюдських відносин, де особи жіночої та чоловічої статей під час реального спілкування можуть бути в різних, не завжди адекватних економічних, політичних, соціальних, правових, психофізіологічних позиціях і станах.

По-четверте, входження України в Болонський процес, передбачає дотримання принципу гендерної рівності студентів у стінах вищих навчальних закладів, що означає неприпустимість дискримінації за статтю, проявів різноманітних форм насильства по відношенню до жінок, збереження репродуктивного здоров'я, соціальної підтримки жінок, забезпечення професійного зростання, участі в громадській роботі, повної самореалізації студентів. В Україні, де теоретико-методичне забезпечення гендерної рівності та її нормативно-правова складова тільки зараз формується і тільки з часом можна очікувати, що соціально-педагогічна робота зі студентами в цьому напрямку стане справжньою гарантією трансформаційних процесів входження в загальноцивілізаційний світовий простір. Забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі вищого навчального закладу не може бути зведено лише до вирішення організаційних питань із проведення заходів, тим більше до підбору заходів. Важливо виявити і створити зв'язки і взаємодію методів, технологій із соціально-економічними, політичними, культурними, соціально-педагогічними підсистемами українського суспільства, з історично сформованими в ньому традиціями та стереотипами маскулітності-фемінності в масовій свідомості.

По-п'яте, забезпечення гендерної рівності є специфічною діяльністю. Як зазначалося вище, – це діяльність із створення механізмів реалізації політики рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, у наших умовах, – це соціально-педагогічна робота у вищому навчальному закладі. Головною метою соціально-педагогічної роботи зі студентською молоддю є створення у вищих навчальних закладах освіти певних умов для успішної соціалізації особистості, яка сприяє соціальному розвитку та самореалізації молодого покоління в інтересах особистості та суспільства. Цілі соціально-педагогічної роботи у ВНЗ можуть бути зведені до двох моментів: по-перше, до дотримання прав і забезпечення соціального захисту та прав, надання допомоги і підтримки у вирішенні життєвих проблем; по-друге – до створення умов для самореалізації студентів.

По-шосте, на процес соціально-педагогічної роботи впливає функціонування гендеру в студентській спільноті, групі. Студентство буде розглядатися як специфічна соціальна група. Соціальні особливості вікового періоду, характерного для студентства, пов'язані з переходом від залежного періоду дитинства та юності до періоду самостійної і відповідальної зрілості. Різниця між старшокласником і студентом виявляється в набутті певного життєвого досвіду, у професіоналізації інтересів, у практичному застосуванні знань, новому розумінні людських взаємовідносин (проблем кохання, ревностей, усієї складності стосунків чоловіка і жінки, взаємин між поколіннями), у спробах усвідомити все те, що досі не викликало сумніву. Як і всій молоді, студентству притаманні підвищена реакція на конкретні ситуації, прагнення пошуку і звершень, романтизм, прагнення до ідеальних переживань, загострене бажання гармонії і досконалості світу, комунікація на сонмі духовних інтересів і духовної спільності, товарицькість, мобільність життєвих настанов, загострений інтерес до свого внутрішнього світу. У той же час студентам бракує життєвого досвіду, моральної зрілості, політичної та правової культури, самоорганізації тощо. Проблема соціалізації студентської молоді складна і суперечлива, її розв'язання передбачає розуміння того, що студентські роки необхідно розглядати як особливу фазу соціалізації. У міру адаптації до умов ВНЗ відбувається вторинна соціалізація і входження до нової соціальної групи. Вихідці з різних соціальних груп по-різному адаптуються до нового середовища, на що мають зважати в процесі навчання й виховання суб'єкти навчально-виховного процесу. Важкими питаннями цього аспекту забезпечення гендерної рівності студентської молоді є питання професіоналізму, професійної спрямованості. Зокрема, низький чи високий рівень сформованості гендерних компетентностей зумовлює, або створення уявлення про гендерну рівність або як привабливу, шановану державою та суспільством рівність, що дозволяє зробити кар'єру, створити повноцінну сім'ю, самореалізуватися як жінкам, так і чоловікам, або таку, що погано конкурує в інших сферах діяльності в професіональному, інтелектуальному і моральному аспектах. В останньому випадку не можна очікувати позитивного сприйняття гендерної рівності. З цих позицій важливого значення набуває методика діагностики стереотипів маскулітності-фемінності студентів, як орієнтири соціалізації.

По-сьоме, забезпечення гендерної рівності можна вивчати через призму теорій морально-етичного розвитку особистості. У дослідженні К. Гіліган підтверджується думка про особливості жіночої психології. Специфіка морального розвитку жінки полягає в глибшій орієнтації на конкретну ситуацію, взаємини людей та їх наслідки, тобто на ситуацію «тут і тепер». Якщо для чоловічого менталітету в моральній сфері визначальним є поняття справедливості, моральних законів і принципів, то для жіночого поняття головні турботливість, взаєморозуміння і довіря (Giligan, 1982). Так, К. Гіліган робить висновок

про те, що жінки, які оцінюють значимість міжособистісних відносин, більшою мірою, ніж чоловіки, здатні виробити етику, де пріоритетом є турбота про інших і взаємодія з ними. Зважаючи на ці характеристики наукових підходів, можна стверджувати, що забезпечення гендерної рівності пов'язане з такими сторонами діяльності жінок та чоловіків, як, з одного боку, усталеність, тобто властивість не руйнувати і виконувати свої ролі в сім'ї та суспільстві в некритичних ситуаціях, з іншого – інноваційність, або здатність до оновлення, тобто здатність конструювати гендерні відносини, які взагалі не вкладаються в дихотомію «маскуліності-фемінності» (І.Кон). У випадку, коли суспільство переживає кризові стани, а інститут гендерної рівності тільки формується, у громадській думці можуть вироблятися традиційні уявлення щодо взаємин статей, заснованих на уявленнях «чоловікові – робота, жінці – домівка», незважаючи на особисті бажання окремих студентів змінити стереотипи. У результаті складається суспільна думка про те, що всім жінкам притаманні такі риси, як потреба в керівництві розумним чоловіком, підкореність чоловікові, схильність до афективності, безсловесної покорі, близькість до природи, зосередження на материнстві тощо. Але для об'єктивності слід зауважити, що в теорії соціальної педагогіки до цього часу не визначено уявлення про роль і місце гендерно чутливої соціальної роботи зі студентами у вищому навчальному закладі. Цей парадокс спричинений багатьма факторами: історичними, політичними, економічними, соціальними, психологічними, ментальними, педагогічними тощо, і вимагає своєчасного коригування, кінцевою метою якого має стати «вироблення в осіб обох статей способів і форм паритетності у відносинах, моральних норм рівності, рівноправності, взаємоповаги, врахування і спільного, і відмінного, що властиво жінці й чоловікові, а також формування вільної особистості з гендерним світоглядом і навичками гендерно орієнтованої поведінки» [3, 30].

Ураховуючи вищенаведене, відносно забезпечення гендерної рівності студентів, можна запропонувати кілька положень, розглядаючи які в сукупності, можна зрозуміти «природу» забезпечення гендерної рівності в соціально-педагогічній роботі.

Висновки та перспективи дослідження. Забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі неможливе без подолання сексизму – тобто дискримінації на засадах статі. Окрім поняття сексизму необхідно розкрити поняття «гендерні стереотипи».

Гендерні стереотипи – один із видів соціальних стереотипів, заснований на прийнятих у суспільстві уявленнях про маскуліне і фемінне та їх ієрархії. Часто гендерні стереотипи визначаються сексизмом стосовно жінок. У той же час від гендерних стереотипів страждають і чоловіки. Так наприклад, табу на емоційність, стереотип завжди успішного переможця викликає в багатьох чоловіків стреси, почуття невдахи, хвороби. Особливого значення набуває проблема бідності.

На Україні не тільки гендерний фактор, але й територіальний, і віковий впливають на рівень життя. Результати опитувань студенток (майбутніх соціальних педагогів) показав, що студентки-жінки частіше, ніж чоловіки відзначають незадоволеність матеріальним становищем. Бідність збільшується за рахунок материнських сімей та пенсіонерів, серед яких більшість – жінки. Специфічного значення при оцінці бідності набуває суб'єктивна сторона – чоловіки оцінюють рівень матеріального добробуту за своїм доходом, а жінки – за загальним доходом сім'ї. Багаторічні опитування студентів за проблемою «Права і можливості студентів: жінок та чоловіків у вищому навчальному закладі» виявили думку студентів факультету соціальної педагогіки та психології про потребу в соціальному захисті, допомозі та піклуванні жінок та чоловіків. 63,4% жінок та 66,3 % чоловіків вважають, що основним критерієм надання допомоги виступає показник «потреби», однак 30,7% жінок і 29,4% чоловіків вважають, що «потреба в соціальному захисті в жінок більша».

Ці результати відображають процес конструювання особливих потреб, що несе потенціал маргіналізації для жінок у сфері навчання, науки та подальшого працевлаштування, а для чоловіка – у сфері соціального захисту, підтримки та охорони здоров'я. Проведений аналіз матеріального статусу студентів показує, що виокремлюються групи «нових заможних і нових бідних», відстежується чоловіча маргіналізація в умовах «ринкової економіки», з'являються різноманітні версії маскуліності і фемінності, що є потужним механізмом уявної солідарності, а одночасно і інструментом соціальної нерівності.

На практиці все частіше простежуються ситуації, у яких студентки та студенти відкрито конкурують між собою, деякі студенти змогли адаптуватися до нових умов, інші, в процесі вторинної соціалізації, проявили безпорадність. У сучасній студентській родині існує рівність у визначенні ролей. Жінки та чоловіки виступають за елітарні взаємини та готові пропорційно поділити сімейні обов'язки та відповідальність у вихованні дітей. Сучасна ситуація і сформована модель свідчать про те, що не можна розглядати кожну стать окремо, правомірно говорити тільки про гендерні відносини, акцентувати увагу на соціально-вікових, національно-релігійних відносинах у контексті гендеру, взаємозв'язок яких створює складний дисбаланс в соціальній сфері. Важливими в теоретичному плані є положення теорії депривації про основні (життєві), соціальні потреби. Типовою зоною депривації для обох гендерних груп виступає «область медичних послуг». Для працюючих жінок – студенток найбільш типовими зонами деривації виступають: працевлаштування, взаємовідносини з чоловіком, з працедавцем. На основі

отриманих результатів необхідно зазначити основні мішені роботи щодо забезпечення гендерної рівності в соціально-педагогічній роботі зі студентами, які уточнюються в програмі для гуманітарних та технічних спеціальностей. Забезпечення гендерної рівності в соціально-педагогічній роботі, окрім навчальних курсів, повинно органічно вплітатися в усі види послуг, що надаються службами університету. При прийнятті рішення про організацію будь-якого сервісу слід враховувати потреби обох статей та вплив такого роду послуг на жінок та чоловіків.

Уся виховна робота і робота по організації дозвілля, лекції та практичні заняття, що проводяться за навчальними планами університету та підконтрольних йому закладів повинні бути спрямовані до виконання принципу рівноправності жінок та чоловіків. Студентів слід заохочувати в розвитку їхніх навчальних можливостей через критичне осмислення впливу традиційних статевих стереотипів. Слід посилювати позитивне спілкування та взаємну повагу статей на всіх робочих місцях, пов'язаних із соціалізацією молоді. ЗМК університету слід посилювати позитивний гендерний імідж юнаків та дівчин. У час надання послуг службами університету слід брати до уваги те, що потреби різних груп студентів у тих або інших послугах різні. Слід систематично працювати над тим, щоб надавати студентам-інвалідам можливість брати активну участь університетському житті, поважати право особистості висловлюватися, або не висловлюватися стосовно його інвалідності, його сексуальної орієнтації. Процес забезпечення гендерної рівності студентів повинен базуватися на постулатах тої парадигми соціальної роботи, у якій основним атрибутом виступає гуманізація і гуманітаризація освіти. До їх числа відносяться: орієнтація соціальної роботи на високу якість життя гендерних груп, закріплення рівності правового статусу жінок і чоловіків, що розуміється як можливість реальної участі в соціальних діях та виробленні управлінських рішень у студентському житті.

Серед перспективних напрямків подальших досліджень – питання проблем формування жіночого лідерства, підтримки студенток - першокурсниць, особливо сільських мешканців, випускників шкіл-інтернатів; вагітних і молодих мам; студентських сімей, мігранток; обдарованих студенток, студенток та студентів з особливими потребами, студенток технічних спеціальностей, консультування студентів за питаннями гендерної ідентичності, формування гендерно-толерантної культури студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: із змінами станом на 10 лип. 2007 р. / М-во юстиції України. — Офіц. вид. — К.: Ін Юре, 2007. — 134 с.
2. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”: за станом на 8 вересня 2005 р. / Офіційний вісник України, 2005. – № 40. – С. 48-55.
3. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навчальний посібник. – / В.П. Кравець. - Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
4. Фирсов М.В. Теория социальной работы : учеб. пособие для студентов вузов / М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М.: ВЛАДОС, 2000. - 432 с.
5. Соціальна педагогіка: теорія і технології [Текст] : підручник для студ. вищих навч. закладів / Т.Ф. Алексєєнко [та ін.] ; за заг. ред. І. Д. Звереві ; М-во освіти і науки України, Луганський нац. педагогічний ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т проблем виховання АПН України. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 316 с.
6. Соціальна та гендерна справедливість і рівність у програмах професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів: навч.-методичний посіб. / Л.Б. Магдюк [та ін.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. - К. : ТОВ «Стіс плюс», 2007 – 96 с.